

Dorota Wielkiewicz-Jałmużna
Uniwersytet Łódzki

Plany i programy nauczania w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi

Kształcenie obcokrajowców w Polsce ma siedemdziesięcioletnią tradycję, gdyż jego początek należy wiązać z rokiem 1931, kiedy z inicjatywy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zorganizowano biuro Kursów Wakacyjnych o Kulturze Polskiej dla Cudzoziemców (Miodunka 1993: 3). Jednak dopiero od końca lat pięćdziesiątych obserwuje się stały rozwój działań, zmierzających do nauczania obcokrajowców w naszym kraju.

Refleksje teoretyczne na temat metod nauczania języka polskiego jako obcego zaczęły przynosić artykuły drukowane w „Poradniku Językowym” od 1972 r., do których w 1977 r. dołączyły prace publikowane w „Przeglądzie Glottodydaktycznym”. W 1988 r. Uniwersytet Łódzki rozpoczął wydawanie serii „Kształcenie polonistyczne cudzoziemców”.

Już wcześniej dostrzeżono potrzebę badań lingwistycznych, nastawionych na dydaktykę języka polskiego jako obcego. Zwróciła na to uwagę Janina Wójtowicz w 1971 r., natomiast Danuta Buttler w 1974 r. napisała, że należy „wyprowadzić z impasu metodykę nauczania polszczyzny jako dyscyplinę teoretyczną” (Butler 1993, 79–84).

Pod koniec lat siedemdziesiątych podjęto w Uniwersytecie Jagiellońskim badania zmierzające do stworzenia podstaw naukowych nauczania języka polskiego jako obcego. Obejmowały one badania słownictwa tematycznego oraz struktury współczesnego języka polskiego. Zakończenie w 1987 r. tych badań oznaczało oddanie do dyspozycji specjalistów w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego całego zestawu danych, które – wraz z innymi badaniami zrealizowanymi do tego czasu – mogły stanowić naukowe podstawy nauczania języka polskiego jako obcego.

Organizatorzy badań nie chcieli jednak rezygnować z uwzględnienia także takich czynników, jak określona tradycja nauczania polszczyzny w poszczególnych ośrodkach i doświadczenia specjalistów.

Powołano zatem Komisję Ekspertów, w której skład weszło dziesięciu specjalistów, reprezentujących wszystkie ośrodki akademickie w Polsce oraz wszystkie instytucje zajmujące się nauczaniem obcokrajowców języka polskiego. Zadaniem Komisji było zaopiniowanie zgromadzonych już materiałów i udzielenie odpowiedzi na pytanie, czego należy uczyć początkujących, średnio zaawansowanych i zaawansowanych studentów obcokrajowców, uczących się polszczyzny w swoich krajach lub w Polsce. Efektem prac Komisji był program leksykalny, gramatyczny, intencjonalno-pojęciowy i tematyczny do nauczania języka polskiego jako obcego (*Programy nauczania...* 1993). Powstałe w wyniku prac Komisji opracowanie – *Programy nauczania języka polskiego jako obcego* pod red. Władysława Miodunki – zawierało propozycje materiału leksykalnego, który mógłby stanowić materiał do nauczania języka polskiego jako obcego.

W Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców (SJPdC) w Łodzi proces dydaktyczny realizowany był na podstawie specjalnie opracowanych programów nauczania. Programy te zawierały: uzasadnienie konieczności i ogólne cele nauczania przedmiotów w Studium, wytyczne dotyczące metod realizacji programu oraz zbiory haseł programowych dla grup o różnych profilach, z orientacyjnym przydziałem liczby godzin na pierwszy i drugi semestr oraz na realizację poszczególnych działów programowych.

Pierwszy program do nauczania języka polskiego w SJPdC w Łodzi powstał w 1973 r. i zawierał tematykę do zajęć z języka polskiego i materiał gramatyczny z podziałem na dwa semestry. Kolejny powstał w 1977 r. i w przeciwieństwie do poprzedniego został opatrzony uwagami ogólnymi, w których znalazły się główne cele nauczania języka polskiego w Studium, tematyka i układ materiału oraz zadania w zakresie rozwijania podstawowych sprawności językowych. Program ten został znowelizowany w 1995 r. Poprawki polegały na wyrzuceniu zdania mówiącego o potrzebie wychowania w duchu socjalistycznym oraz zmianie listy znanych Polaków, których sylwetki omawiano na lekcjach języka polskiego. Rozkład materiału, jak również pozostałe uwagi ogólne, pozostały niezmienione. Oprócz tego w 1990 r. powstał program nauczania języka polskiego dla grup polonijnych.

W programie nauczania języka polskiego w SJPdC w Uniwersytecie Łódzkim (UŁ) przewidziano, iż rozwijanie sprawności językowej dokonywać się powinno na zajęciach dydaktycznych ze wszystkich przedmiotów, głównie jednak na zajęciach z języka polskiego. Za najważniejsze zadanie SJPdC w Łodzi uznano językowe przygotowanie słuchaczy po 9–10 miesiącach nauki do podjęcia studiów na wybranym przez siebie kierunku wyższych studiów w Polsce.

W procesie nauczania języka polskiego jako obcego w grupach początkujących podczas 9–10-miesięcznej nauki, wyróżniono trzy kursy: I kurs wstępny, trwający 5 tygodni; II kurs podstawowy – 15 tygodni; III kurs rozszerzająco-kierunkujący – 18 tygodni. Kurs I i II obejmowały semestr pierwszy, kurs III –

semestr drugi. W grupach polonijnych również proces dydaktyczny podzielono na trzy kursy: I kurs wstępny, mający trwać 8 tygodni, II kurs podstawowy – 12 tygodni i III rozszerzająco-kierunkujący – 18 tygodni.

Program zakładał, że podczas kursu wstępnego w grupach początkujących słuchacze powinni zostać zapoznani z systemem komunikacji językowej w prostych sytuacjach codziennych, uwzględniających indywidualne życie studenta, środowiska studenckiego i życia społecznego oraz w skrótovej, zwęższej formie poznać system gramatyczny języka polskiego.

Według założeń programowych, najważniejszym zadaniem w pierwszym etapie nauki w grupach polonijnych miało być nauczanie ogólnego języka mówionego i praca nad kształceniem sprawności pisania na tematy związane z sytuacjami życia codziennego. Słuchacze powinni w tym czasie poznać cały system języka polskiego. Ten etap pracy to również korygowanie wymowy, nauka akcentowania i intonacji zdania.

Już podczas kursu wstępnego do grup dydaktycznych wprowadzano przedmioty kierunkowe, np. w grupie politechnicznej i ekonomicznej – matematykę po pierwszym tygodniu nauki. Inaczej wyglądał plan pracy w grupach humanistycznych, do których przedmioty kierunkowe wprowadzano dopiero po zakończeniu kursu pierwszego, w pierwszych tygodniach kursu drugiego, czyli po 8 tygodniach nauki.

Program zakładał, że celem kursu drugiego, tzw. podstawowego, było w grupach początkujących poszerzenie znajomości polskiego systemu fonetyczno-graficznego i fleksyjnego z elementami morfologii i składni zdania złożonego.

Zgodnie z zaleceniami programu, drugi etap nauczania w grupach polonijnych to okres rozwijania sprawności językowych, rozpoczęty w pierwszym etapie.

Założeniem programowym semestru drugiego, który obejmował kurs trzeci, było rozszerzenie słownictwa, gramatyki, struktur, głównie w zakresie języka specjalistycznego związanego z kierunkiem przyszłych studiów. W tym zakresie zalecano wprowadzenie tekstów kierunkowych (technicznych, medycznych, ekonomicznych itp.), zawierających leksykę, zwroty, wyrażenia i struktury gramatyczne, charakterystyczne dla kierunku przyszłych studiów kandydata oraz teksty historyczno-społeczne i kulturalno-naukowe, związane z dziejami Polski współczesnej. Program uwzględniał również treści dotyczące krajów macierzystych słuchaczy.

Ważnym elementem, zalecanym przez program, w kształceniu młodzieży polonijnej miało być też poznawanie polskiej literatury i kultury.

Biorąc pod uwagę opinię studentów, można uznać, iż sposób realizacji programu nauczania języka polskiego był dobry. W przebadanej 116 osobowej grupie studentów, mającej do wyboru oceny: bardzo dobrze, dobrze, dostatecznie, źle, 22% oceniło prowadzenie zajęć przez wykładowców bardzo dobrze, 62% oceniło dobrze, 15% dostatecznie, a tylko 1% źle. Sposób wprowadzania nowego materiału 27% respondentów oceniło bardzo dobrze, 57% dobrze, 16%

dostatecznie, ocen niedostatecznych nie było. Sposób kontroli i oceny pracy studentów przez nauczycieli 23% oceniło bardzo dobrze, 59% dobrze, 16% dostatecznie i tylko 2% niedostatecznie. Świadczy to o tym, że większość słuchaczy akceptowała metodę prowadzenia zajęć, wprowadzania nowego materiału i oceniania przez nauczycieli.

Obok programów dla kursu przygotowawczego na studia powstały również programy dla kursów krótkoterminowych.

I tak, kurs pięciomiesięczny języka polskiego obejmował naukę w zakresie leksyki i gramatyki po 5 godzin dziennie. Podczas tego kursu, Studium zapewniało również zapoznanie się z krajem, którego języka słuchacze się uczyli, z jego kulturą, a także gospodarką i życiem społecznym.

Założeniem programu kursu dwumiesięcznego było opanowanie przez słuchacza umiejętności komunikacji językowej w podstawowym zakresie, pozwalającej na poprawne porozumiewanie się po polsku w życiu codziennym, sprawach ogólnych i zawodowych. Jednocześnie program zakładał wprowadzenie słownictwa specjalistycznego. Wykładowcy zobowiązani byli do stosowania na kursie metod maksymalnie aktywizujących słuchaczy, które ułatwiały dążenie do realizacji zakładanego celu.

Miesięczny kurs języka polskiego miał charakter intensywny, obejmował 5 tygodni nauki – około 30 godzin tygodniowo. Celem kursu było zapoznanie słuchaczy z polszczyzną mówioną i przygotowanie ich do czynnego posługiwania się językiem polskim w zakresie umożliwiającym porozumiewanie się w sprawach bytowych. Materiał gramatyczny ograniczony został do zjawisk typowych i regularnych, słownictwo natomiast zgrupowane było wokół tematów z życia codziennego. Program tego kursu kładł nacisk na rozwijanie sprawności rozumienia ze słuchu i mówienia ze zrozumieniem.

Ponadto w SJPdC w Łodzi powstawały programy autorskie. Na przykład Grażyna Zarzycka opracowała program komunikacji międzykulturowej. Zajęcia według tego programu zostały przeprowadzone w 1999 r. w semestrze letnim. Program ten został oficjalnie zaakceptowany przez Radę Studium. Był to pierwszy kurs komunikacji międzykulturowej prowadzony w Uniwersytecie Łódzkim, a także próba wprowadzenia zajęć o charakterze monograficznym do programów nauczania języka polskiego jako obcego w Studium.

Liczba godzin przewidziana w planach nauczania na język polski i przedmioty kierunkowe zmieniała się w poszczególnych latach. Na podstawie zachowanych dzienników lekcyjnych można sądzić, iż liczba godzin, przeznaczonych w planach nauczania na język polski i przedmioty kierunkowe zależała od profilu grupy i stopnia znajomości języka polskiego, jaki reprezentowali studenci w momencie rozpoczęcia nauki w Studium. Bez względu na profil grupy, największą liczbę godzin przeznaczano na naukę języka polskiego. Najwięcej godzin na ten przedmiot przewidywały plany nauczania w latach siedemdziesiątych: 736 godzin w grupach politechnicznych i medycznych,

844 godziny w grupach ekonomicznych i 880 godzin w grupach humanistycznych. Później liczba godzin dydaktycznych przeznaczonych na ten przedmiot systematycznie się zmniejszała i w latach dziewięćdziesiątych było to: 540 godzin w grupach politechnicznych i medycznych, 645 godzin w grupach ekonomicznych i 690 w humanistycznych. Dotyczy to grup początkujących, gdyż w grupach średnio zaawansowanych i zaawansowanych liczba godzin przeznaczonych na język polski była mniejsza.

Jak wynika z przeprowadzonej wśród słuchaczy ankiety, język polski jako przedmiot nauczania dostarcza słuchaczom dużo problemów. Na 107 ankietowanych około 14% respondentów uważało ten przedmiot za jeden z największych problemów, przed jakimi stanęli w trakcie nauki w Studium, a aż 27% uznało gramatykę polską za nastroczającą im najwięcej problemów.

W związku z wprowadzeniem w 2004 r. certyfikacji języka polskiego jako obcego i nauczaniem go pod kątem sprawności wymaganych na egzaminach państwowych, istnieje potrzeba budowania nowych programów nauczania, które by to uwzględniały. Również wejście Polski do Unii Europejskiej wiąże się z nowymi wyzwaniami i oczekiwaniami studentów-cudzoziemców, a co za tym idzie – wymusza modernizację programów nauczania.

Bibliografia

- Miodunka W., 1993, *Programy nauczania polszczyzny. Próba syntezy badań z zakresu językoznawstwa stosowanego do nauczania języka polskiego jako obcego*, [w:] *Programy nauczania języka polskiego jako obcego*, red. W. Miodunka, Kraków, s. 3.
- Buttler D., 1974, *Z zagadnień metodycznych początkowego kursu polszczyzny jako języka obcego*, „Poradnik Językowy”, nr 2, s. 79–84.
- Programy nauczania języka polskiego jako obcego*, 1993, red. W. Miodunka, Kraków.